

SAMMANFATTNING

År 2018 startade Eskilstuna kommun, NTI Gymnasiet, Hässleholms kommun, Kunskapsskolan och en forskargrupp vid Göteborgs universitet ett treårigt FoU-program tillsammans med Ifous. Syftet var utveckla ett forskningsbaserat kollegialt arbetsätt så att lärare i allt högre utsträckning formulerade och löste sina egna problem med avsikten att stärka elevers lärande och utveckling. Syftet var också att genom samarbete mellan lärare och forskare bidra till gemensam kunskapsutveckling och ny forskning.

Målet var att utveckla lärarnas kollegiala praktik och undervisningspraktik, och att fördjupa förståelsen för dessa praktiker. Vidare skulle arbetsmetoder etableras för att med hjälp av aktionsforskning och digitala resurser bedriva utvecklingsarbete. Huvudmännen skulle ta fram strategier och planer för fortsatt professionsdriven skolutveckling och spridning av kunskaper från FoU-programmet. Forskningsarbetet skulle synliggöra och besvara forskningsfrågor i samarbete med programmets deltagare.

PROGRAMMETS INNEHÅLL – AKTIONSFORSKNING

Programmet har genomförts av cirka 200 lärare, rektorer och ledare på huvudmannanivå enligt Ifous modell för samverkan, vilken innebär ett aktivt deltagande på alla nivåer och en interaktiv forskningsinsats (Ifous, 2020). Över 200 aktionsforskningsstudier har gjorts av deltagande lärare (exempel finns i bilaga 1), och dessutom har över 400 studier gjorts av lärarkollegor till deltagarna i FoU-programmet. Aktionsforskningsstudier innebär att en ny handling (aktion) genomförs i undervisningen samtidigt som en systematisk undersökning genomförs om vad som då sker i syfte att bilda kunskap (forskning). I rapporten ges en kort övergripande beskrivning av aktionsforskningsprocessens olika steg. Ett stödmaterial för att bedriva aktionsforskning har arbetats fram under programmets gång. Detta återfinns i bilaga 2–5.

STÄRKT PROFESSION OCH UTVECKLAD UNDERVISNING

Resultaten från utvecklingsarbetet inom FoU-programmet pekar på att lärares individuella, kollegiala och professionella kunskap har utvecklats. Under-

visningen har påverkats och elever har upplevt förändrad undervisning genom att aktionsforskningsstudierna har genomförts. Sju utvecklingsartiklar har skrivits av lärare, en är publicerad (Edin, 2020) och övriga publiceras under hösten 2021. Huvudman och rektors ledning av skolutveckling har utvecklats och aktionsforskning har väckt nya frågor. Huvudmännen har upplevt ett tydligt forskningsbaserat stöd från programmets forskargrupp, däremot är det mer otydligt på vilka sätt deltagarna upplevt att de bidragit till vetenskapliga studier genomförda av forskargruppen. De områden som forskargruppen bedrivit vetenskapliga studier kring är dock sådana som adresseras i huvudmännens redogörelser om sitt arbete i programmet.

UPPSKALNING OCH NERSKALNING PÅ SAMMA GÅNG

Forskargruppen har bedrivit tre delstudier vars preliminära resultat presenteras. Den första studien beskriver hur aktionsforskning spreds inom skolorna, från deltagare i programmets utvecklingsgrupper till deltagare utanför programmet. Andelen utvecklingsgrupper vars deltagare började handleda lärarkollegor utanför programmet gick från fem till 57 procent på ett och ett halvt år.

Den andra studiens resultat beskriver den kunskapsutveckling som sker över tid när blandade grupper av yrkesverksamma genomför strukturerade dialoger kring sina aktionsforskningsstudier. Deltagarna har gått från en teknisk till en komplex förståelse av aktionsforskning vilket innebär ett större mått av förvirring men samtidigt en ökad känsla av säkerhet. Deltagarna har också gått från fokus på det egna arbetet till det kollegiala och det professionella utbytet.

Forskargruppen gör också i rapporten en analys över olika processer som pågått samtidigt i programmet, och synliggör att en uppskalning skett genom att aktionsforskning förts vidare av processledarna samtidigt som programmets upplägg möjliggjort en nerskalning i form av finjusteringar och anpassningar till den egna lokala kontexten.

STRÄVAN EFTER EN IDEAL ELEV

Den tredje studien beskriver vilka områden som hamnar i fokus då lärare väljer förbättringsområde i sin första aktionsforskningsstudie och varför. Resultatet pekar ut tre huvudområden: 1) elevers ämnesmässiga kunskaper; 2) elevers mående; 3) elevers klassrumsbeteende och sätt att vara elever. Den tredje kategorin är mest frekvent, och speglar hur lärare arbetar för att åstadkomma undervisningssituationer som skapar a) motiverade, b) ordningsamma, och c) självgående elever. Viljan att forma elevers sätt att vara elever kan grunda sig på en professionell bedömning att ett visst beteende är en förutsättning för lärande. Det kan också bero på att lärare påverkas av 2000-talets ”dolda” läroplan. Tidigare forskning kring konsekvenserna av 2000-talet starka fokus på formativ bedömning, har visat på en strävan efter en ideal autonom elev.

VÄGEN FRAMÅT FÖR UTVECKLING OCH FORSKNING

Huvudmännen och skolor fortsätter att på olika sätt arbeta med aktionsforskning. Någon har infört det i hela verksamheten medan andra erbjuder skolor det som en av många modeller för undervisningsutveckling. En del huvudmän har valt att gå vidare in i nya fleråriga och angränsande FoU-arbeten där fokus är på att utforska hur digitala resurser kan användas i systematiskt utvecklingsarbete. Huvudmän och skolor har tagit över modellen för att genomföra dialogseminarier där lärare presenterar sina studier för andra under strukturerade former. En del huvudmän utvecklar nya eller vidareutveckla befintliga plattformar för att sprida den kunskap som utvecklats genom gjorda aktionsstudier.

Trots goda utvecklingsresultat i termer av både uppskalning och nerskalning finns anledning att vara vaksam på vissa aspekter lyfter forskargruppen. Det finns risk för att allt återgår till hur det var före FoU-programmet på vissa skolor när implementering av nya läroplaner och andra initiativ tar plats i skolans arbete. Det finns också en risk att den lokala anpassningen går så långt att den inte längre gör rättvisa åt vad aktionsforskning är, eller att det omvandlats till något annat. Mer forskning skulle behövas kring hållbarheten genom uppföljande studier under ett par år. Används aktionsforskning när man tar sig an nya utvecklingsområden? Forskning skulle även behövas kring om och hur lärare kan bidra till en kumulativ kunskapsutveckling inom professionen. På vilka sätt använder lärare de studier som gjorts inom FoU-programmet?